

BOLVIK TIDA ETTER JERNVERKSDRIFTEN

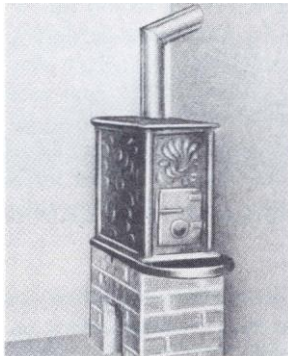
(fra jubileumsskriftet)

I 1873 blei eiendommene solgt til Fredrik Croft for 45000 spd. Fr. Croft var født i Hull 1848 og døde i 1934. Han var sønn av William Croft, gruveeier i Yorkshire og en av lederne i "The Norway Mining Co." i Hull.

Da Croft kjøpte verkseiendommen, blei det noe bedre for arbeidsfolket, forteller Marcus Olsen. Croft dreiv i den første tida mest i trelast. Det blei i syttiåra god etterspørsel etter minetømmer (props) til England. og Croft dreiv med fortjeneste. Han utvidet bedriften til også å omfatte ishandel med England og Belgia. Han hadde to flott utstyrte brigger i "Eurora" og "Eudora", som gikk med is i eksport og med kol i import. Det var bra priser på is 1872-75, og det blei anlagt mange isforretninger i Frierjorddistriktet. Sist i århundret var det særlig gode priser på is, så det blei reine is feber i Solum. Alle som hadde et vann eller et tjern, der de kunne skjære is, skulle drive isforretning. Det blei såleis kjørt lange veger fra mindre tjern, til og med fra Kilevannet.

Den største produsent og eksportør var Croft. I 1875 skipa han ut henimot halvparten: 10 ladninger på tilsvarende 3088 tonn. I 1893 flytta Croft til Stathelle. Samme året kjøpte han Gjermundholmen og bygde en slottslignende hovedbygning og flere andre hus. Crofts barnløse enke solgte denne eiendommen for 350 000 kroner i 1958. Den blei brukt som yrkesskole for sjømenn og fikk navnet Croftholmen.

Ennå fins kakkelovner som blei støpt på Bolvik jernverk. Ovnsplata fra 1742 har et dameportrett som formodes å forestille Grethe Deichman, gift med Herman Løvenskiold.

Samme år som Croft flytta til Gjermundholmen, (1892) solgte han eiendommene til et konsern i Oslo.

Firmanavnet ble da Vold og Nenset Bruk og Hellestvedt Bruk.

Eiere: Holter og Borgen, Einar Egeberg, Fredrik Egeberg, Adolf Holter, Chr. Andersen & Fearnley & Eger. Tinglyst skjøte i 28/7-1893. Disse herrere var eiere i få år.

Etter 5 år kom eiendommene igjen på salg. Kjøpere var skipsreder Tellef

Lassen, Arendal.

De første fire åra etter overtagelsen var N. C. Grønneberg bestyrer. Etter endt utdanning kom Tellef Lassen's to sønner, Jens og Jørgen til Vold. Det var i 1902. De bestyrte eiendommene i fellesskap. Eksport av is, kullskrap og minetønner (props) skaffa hoved inntektene fram til midten av

20-åra.

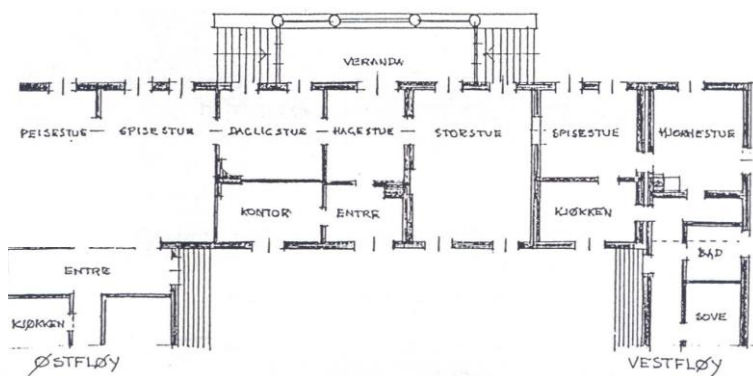
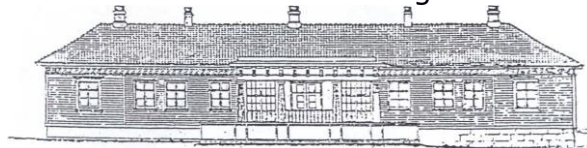

Seinere blei tømmeret hovedsaklig skåret opp til bord og planker og omsatt på det innenlandske marked.

Sagbruket stoppa produksjon i 1947, og brant dessverre ned i I 960-åra. Jørgen Lassen, døde i 1918, og Jens Lassen, døde i 1933.

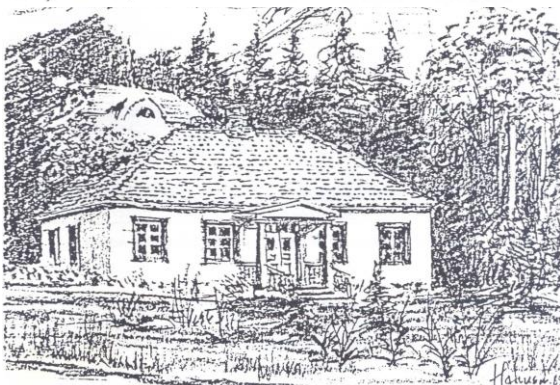
Etter Tellef Lassen's bortgang i 1937, overtok Rasmus og Sam Lassen eiendommene.

I 1987 fikk deres barn del i firmaene. Bolvik gård blir i dag drevet av forpakter. Lassen-familie driver skogene som utgjør ca.42.000 dk.

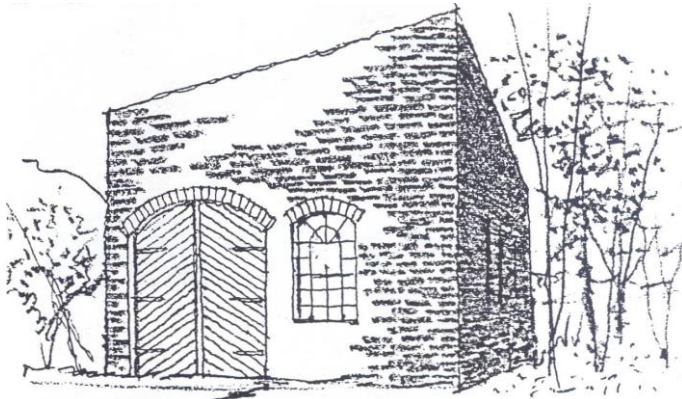
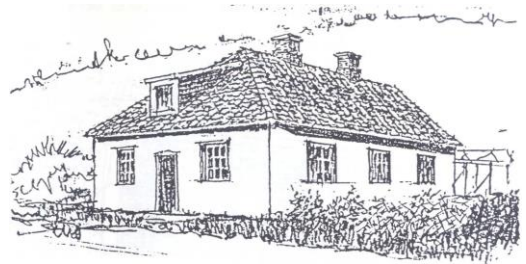
Den eldste del (venstre) er sannsynligvis oppført samtidig eller like etter at Halvor Borse grunnla jernverket. Foruten at det er sannsynlig, tyder også de enorme tømmerkonstruksjonene på dette. Med dagens teknologi vil det være mulig å måle dette med stor sikkerhet.

Bygningen er oppsatt av slaggstein fra verket. Har vært under restaurering i flere år, såvel tak, piper og utvendig istandsetting er gjennomført.

Trebygning, skal være den eldste sykestuen i Grenland. Restaureringsplaner for bygningen er under utarbeidelse.

Skoles tua var den første skolen på Vold. Samtidig som posthuset hadde sitt tilholdssted i østre del av bygningen. Skolestua og modell- verkstedet er oppsatt av slaggstein fra verket, og bygget i samme stil.

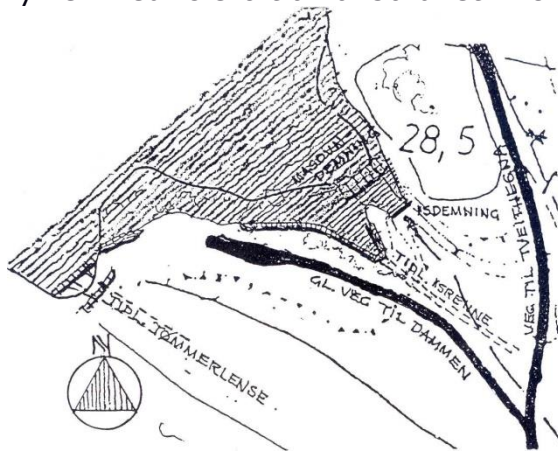

Maskinhus for sagbruket som hadde stor betydning sammen med isforretningen etter at jernverket opphørte på 1860-tallet. Selve sagbruksbygningen brant ned i 1960-årene. Det er svært viktig å bevare maskinhallen som en del av virksomheten, og dessuten er den som bygning en typisk representant for 1880-årenes

industribygg.

Sannsynligvis det eneste bevarte ishushus i landet - (som i hvertfall kommer til å bli det). Konstruksjonen var typisk for alle ishushus i landet.

Det er litt morsomt at dette ishushuset er blitt bevart akkurat her på Vold. Det har vært stor virksomhet her - og ikke minst den største iseksport i hvertfall i vårt fylke. Fredric eroft anla isbruket i 1873. Han kom fra England - og med sin erfaring derfra skjønte han behovet bedre enn de fleste på den tiden.

Dammen er et historisk dokument som nesten savner sidestykke i Norge i dag. Her finnes demning av tømrede kar fra jernverkets tid til drift av

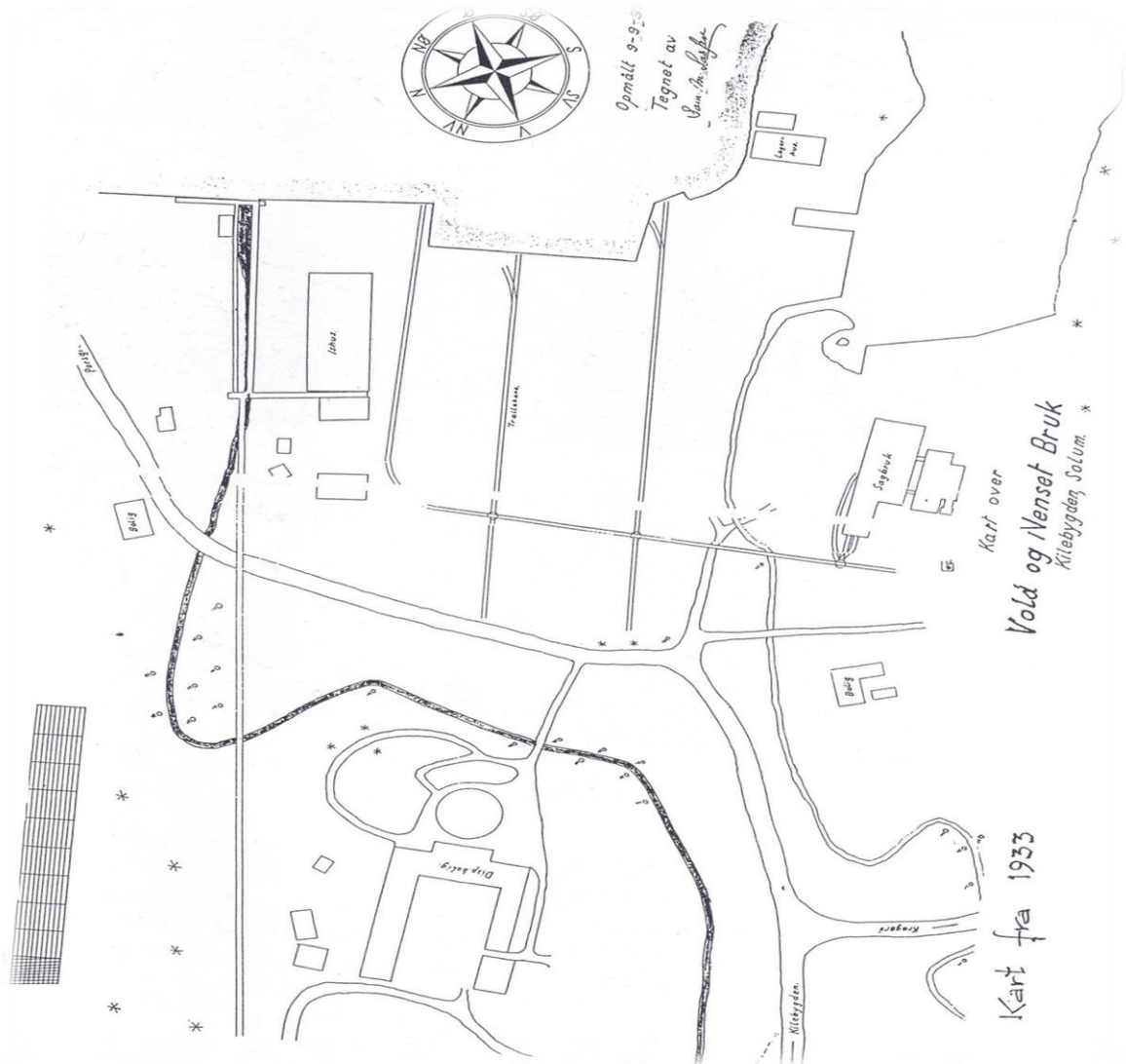

masovn og stangjerns-hammere.

Dammen som må være fra 1700-tallet, er meget godt bevart, sannsynligvis på grunn av den høyere oppdemning som ble oppført i 1870-årene for isskjæring, slik at den gamle demningen ble stående under vann. Sannsynligvis er den eneste måte å bevare denne unike ruin på, sette den under vann på nytt, d.v.s. at vannstanden må heves med ca. 10 m., og dette får jo igjen følger for jord- og skogbruksdriften i området. På den annen side kan det bli en betydelig berikelse for naturopplevelsene i fremtiden, særlig sett i en museal sammenheng.

Den praktfulle steinmuren som blant annet viser uttaket for isblokkene frem til der hvor isrenna startet.

Kart over Vold og Nenset Bruk, Kilebygden, Solum.

BRENNING AV KULL: Til hugst av kullved brukes helst gran og fra slike steder hvor det har vært felt tømmer. Helst topper. Et parti som velges til kullved bør ikke være under 100 år. Kullveden må hugges på 5 eller 9 fots lengde, og milen består av to vedhøyder eller skift. Bunden som milen skal ligge på må være hard, jevn og fast. Helst jevn sand og så tett at milen ikke får trekk. Store stener, stubber og jordrøtter må vekk. Ligger milen ved foten av en bakke, må det graves en grøft så vandet ledes bort. Etter at første mile er brendt lager det seg en bundskorpe som består av fast tjære, sand og kullstøv. Dette harde og faste dekke bør ikke røres. Når milen legges på et myrlendt sted, bør hele bunden brolegges med tømmerstokker, barlegges på og det hele dekkes med fin sandjord som også må bares.

Når bunden er ferdig settes i midten en påle, og rundkretsen for milen markeres ved en stang som føres rundt. Små pinner settes ned så milen blir jevnt rund. Midt i bunden settes 4 rette, stø stenger så lange som summen av

underveden og kullveden - ca. 9 favne. øverst oppe holdes de på plass ved vidjer. Dette blir åpningen eller pipen. Først plaseres hele laget av underveden, så reises overveden eller kullveden, den må være tett og smal. Er den tykk må den kløves. Den reises og stilles så tett som mulig ved å begynne inne ved pipen. Lenger fra midten begynner den å helle mer og mer til den ved ytterkanten nesten ligger flatt. Det gjelder at jorden ikke drysser ned om baret skulle svikte. Når kullveden er reist, sneies endene av så milen blir jevnt rund. Baringen begynner nedenfra og oppover. Over vedskjøten (som kalles «bråttet»,) bøyes kvistendene inn under veden. Det tykkeste baret legges på toppen, over bråttet. Baringen er for tynn så lenge den kjennes hard og fast under foten, men passende når den gynger. Tett baring fører til lettere og jevnere kulling. Jordingen skjer med langskaftede trespader, «skyfler»' kollen, siden omkring foten og oppover. Men skal jorden bli liggende, må det settes opp to rader tvertrær, «røst» som jordlaget kan hvile på, den ene røstrand på halve underveden, den annen nærmere bråttet. Jorden må være minst 7 tommer tykk over hele milen, jo tykkere jordlaget er, desto sikrere foregår kullingen.

Så snart milen er ferdig, bør den helst brennes før frosten setter tele i jorden. Tendingen skjer ved tør småkløvet ved, blandet med kull. Noen store og glødende kullstykker slippes ned i pipen og veden oppå til en tredjedel av pipens høyde. Når denne ved brender godt, fylles pipen med småved som pakkes med fyllingsstangen. Oppå det hele legges en torv med grassiden ned. Alt dekkes med granbar og pakkes langsomt til med jord med skyffelen, ikke hardere enn at røken kan trenge opp. For å gi trekk til pipen stikkes ved milens fot 7 - 8 hull. Disse må være der under hele brendingen. Når milen har stått slik en 2-3 timer, åpnes den for å se etter om ilden har holdt seg. Veden må etterfylles. Dette skjer flere ganger. Nå fjernes litt av jorden rundt pipen. Når ilden friskner til, pakkes den sammen med en klubbe, dels for å hindre at ilden skal springe løs, dels for å øke heten nede i pipen. Fyllingen av ved skjer 4-5 ganger de første døgn. I denne tid, da milen holdes tettet og lukket, fordres den største påpasselighet og nøye ettersyn. Heten som sprer seg fra pipen utvikler vanddunster av kullveden. Denne damp vil søke veg ut gjennom jorddekket med kraftige utbrudd, «milen slår seg».

Det gjelder å få kullingen til å skje fra bunden av først. Milen må bli «fotvarm». Hvis dette er tilfelle, kan dampen skaffes veg ut. Dette kalles å gi milen røk. Med skyffelskraftet stikkes gjennom bar og jordlag under «bråttet», 6-7 røkhull, flere eller færre etter milens størrelse.

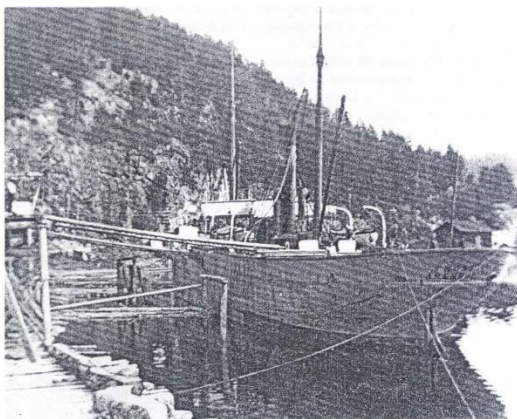
Så lenge tenningshullet ikke har utvidet seg i betydelig grad, noe en kan motvirke ved å klubbe jorddekket fast og tett, trenger pipen sjeldnere å forsynes med ved. Nå er det nok å åpne pipen to ganger i døgnet - morgen og aften. Skulle sterk vind inntreffe, som jo gir sterkere trekk til fyllingsveden, må alle åpninger nøye jordes igjen. Hvis underlaget er jevnt, veden tørr og av samme tykkelse gjennom hele milen, og vind ikke inntreffer, bør kullingen drives jevnt på alle kanter av milen. At milen skal kulle seg jevnt avhenger av kullbrenderens påpasselighet. Ved røkhullenes og åpningenes forandring kan han regulere heten inne i milen hvor det trengs. Det ser han på røkenes farge eller milens sammensynking.

Før kullveden er gått over til kull, og så lenge heten er på avstand fra røkhullene, holder røken seg mørk og tykk. Men ettersom kullingen nærmer seg røkhullene, forandrer røken seg og blir mer lys og tynn, for til sist å få en blåaktig farge. Etterhvert som kullingen sprer seg mot foten, lages flere

åpninger. Til sist fjernes jordlaget så kullingen kan skje. Når dette er i orden fylles igjen jord på foten. Da alt baret er bortharket, tilkubbes milen overalt og står til avkjøling 2-3 døgn før utdrivingen skjer. Dette skjer med en rive med jerntenner, og slukkingen foregår med vand. En river ut så meget kull som det er plass til å slukke. Og når disse har ligget ute et halvt jevndøgn, og en er sikker på at ilden er slukket, rakes de sammen i kullfat med en langtånet rive og bæres inn i et kullhus som er tømret opp ved siden av milen. Store og små kull må skilles, slik at de kan kjøres frem hver for seg.

Milen kan slukkes på to måter, med vand eller med stamping. Det siste bør foretrekkes. Det skjer ved et bar, kvister og grovgrus fjernes, bare jorden blir liggende igjen. Med klubben slås jorden flat, så den pakker tett om milen. Mer jord has på, så dekket får en tykkelse 4-5 tommer, større tykkelse nedover mot foten. Hele milen dekket med ren og stenfri sandmull, så hele dekket om milen blir på 6 tommer tykkelse. Alt klappes til. Stokktrappen settes på plass. Vel tildekket blir hele milen fuktet med så meget vand som dekket kan ta imot. Denne fuktning fornyes morgen og aften i de fire første dager. N år så milen begynner å kjølnes av, skjer fuktningen bare en gang i døgnet, og den 8de eller 9de dag slutter fuktningen helt. Så står milen og blir kald av seg selv. Den slukner litt etter litt, og når den er helt sluknet, stikker en et hull på kollen gjennom dekket og ned i kullmassen - ingen hete stiger mer opp.

Den ideelle mile måler 15-17 favner i omkrets, målt tre fot opp fra bunden. En slik mile er lettest å passe. En mile på 20 favner i omkrets gir 2 lester pr. favn, en som er over 20 favneer gir ca.3 lester pr. favn. Når kullene er blåblanke og harde er de best. Kull som er stampet kalles stampekull. Kull som er slukket med vand kalles revne kull. Så snart det blir vinterføre og fremkommelighet

med hest, lesses kullene i kurver - hver tar en lest. Kurven bindes fast til sleden med et bastnett over kullene og kjøres til bestemmelsesstedet, dog ikke før de er 9 jevndøgn gamle. To menn må under milens brending alltid være tilstede for å skiftes på med å passe milen. De har i nærheten av milen et lite hus å bo

DATA: 599 tonn, L 157,6' B 30,9' D 16,2' Bygget på Herøens Skipsbyggeri i år 1900. Maskinen: Porsgrunns Mek. Verksted 365 HK.

Byggematerialet: **Furu** på eikespant, utvendig var

båten beslått med jernplater for å kunne tåle å gå i isen.